

De arme Brabantse boeren aten aardappels uit armoede

De landarbeiders en wevers in Nuenen, de mensen met wie Vincent van Gogh het liefst optrok, hadden het zeker niet breed in die tijd. Ze moesten letterlijk ploeteren voor de kost. Er was grote crisis!

De grote landbouwcrisis in 1878 ontstond als gevolg van de toenemende import van graan en andere landbouwproducten uit de VS en Canada. Daardoor daalden de prijzen van veel landbouwproducten. Boeren schaften landbouwmachines aan. In Nuenen ging men steeds meer koeien houden vooral omdat de graanprijzen daalden. Daarom ontstonden in deze tijd in veel Brabantse dorpen de boterfabriekjes, zoals ook hier in Nuenen. De mensen gingen ook steeds meer aardappels eten en dus ook telen. In de 18^e eeuw vormden roggebrood en boekweitgerechten als pap en pannenkoeken nog het belangrijkste voedsel op de zandgronden. In de tweede helft van de 18^e eeuw had de verbouw van aardappelen, die voor hogere opbrengsten zorgde dan de rogge- en boekweitteelt, zich onder invloed van de stijgende graanprijzen op het Brabantse zand uitgebreid. Brood was relatief duur en aardappelen boden daarom voor de Brabantse boeren een goed alternatief. Dat gold ook voor de familie De Groot die Vincent geschilderd heeft op zijn beroemde werk *De aardappeleters*. Je ziet hoe deze mensen met een speciale vork (een tinnen stipvorkje) uit de dampende schaal de gekookte aardappelen pikten en dan in spekvet doopten.

Aardappels, teken van armoede:

In de 19^e eeuw aten de mensen wel 4 tot 6 keer per dag, waarvan zeker twee keer aardappels. De belangrijkste warme maaltijd werd gewoonlijk om omstreeks twaalf uur gebruikt. Vooral de arme mensen, die hard moesten werken, konden niet zonder deze maaltijden. Zij hadden het nodig om zware lichamelijke arbeid te kunnen verrichten. Bovendien was de aardappelmaaltijd snel en eenvoudig klaar te maken. Het was dus in de 19^e en begin 20^e eeuw een teken van armoede als je vaak een (aardappel)maaltijd moest nuttigen.

In tijden van crisis, bijvoorbeeld de landbouwcrisis in 1878 en ook nog in 1884 toen Vincent van Gogh in Nuenen woonde, at men vaak uit armoede maar drie maaltijden op een dag. 's Morgens aten de mensen vaak (rogge)brood met koffie, om twaalf uur aardappelen of bonen met een klein stukje spek, en 's avonds om zeven uur pap of weer aardappelen. 's Avonds at men vaak geen vers gekookte aardappelen, zoals 's middags, maar opgewarmde aardappelen. Dat was gemakkelijk. Op zondag werd er meestal minder vaak gegeten. Dan verzorgde men alleen het vee en verder werkte men niet.

Nuenen ten tijde van Vincent van Gogh

In Nuenen was er in Vincents tijd geringe werkgelegenheid; je kon spreken van echte armoede zoals Vincent die in zijn tekeningen en schilderijen vastlegde.

In Nuenen was een aantal straten, waaraan boerderijen en wevershuisjes lagen. Rondom de boerderijen lagen nog hakhoutwallen met hier en daar een grote eikenboom. De zg. 'keskesboom' aan het Kreemerspad in de Tomakker is daar een voorbeeld van. Op de akkers groeide voornamelijk rogge en boekweit. Hier en daar werden haver en een beetje vlas verbouwd. Men begon met het aanplanten van populieren en 'canadassen', die snel groeiden en een hoge houtopbrengst hadden. Deze bomen werden door houthandelaren opgekocht voor de klompenmakerijen. Deze bomen groeiden goed in vochtige, leemhoudende grond, zoals die in het Nuenens en Gerwens Broek voorkwam. Verder waren er in Nuenen veel heidevelden en vennen. Deze woeste gronden waren gemeenschappelijk grondbezit. Het gebruiksrecht lag bij de bevolking. Maar de gemeente ging steeds meer zelf ontginnen. Het vee mocht daarom alleen tussen half maart en oktober naar de gemeenschappelijke weidegronden worden overgebracht. Dat gebeurde altijd onder begeleiding van een herder of zelfs jonge kinderen. Er is een mooie foto bekend van de lindeboom in die jaren met een grote kudde schapen ervoor met een Nuenense herder. De meeste boeren in Nuenen hadden maar enkele koeien en een varken. Daarmee moesten zij het doen. Zo was de tijd waarin Vincent hier leefde en werkte. En zo zie je die tijd terug op veel van zijn Nuenense schilderijen.

Wevers en begin van de industrialisatie

In Nuenen werkten in Vincents tijd veel handwevers, bijna allemaal thuiswevertjes. In plaats van deze handwevers, die werkten voor de fabrikanten in omliggende plaatsen, vestigt zich hier eind 19^e eeuw een aantal textiel fabrieken. Toch waren deze hier in Nuenen niet groot. De meeste hadden slechts enkele tientallen werknemers. Langs de spoorlijn in Eeneind ontstond bijvoorbeeld een linnen- en damastfabriek. De vader en later broer van Margot Begemann bezat ook een fabriek: stoomweverij van katoenen- en wollen manufactures (Berg 65).

Maar eind 19^e eeuw waren er in deze omgeving toch nog veel thuiswevers, zoals Vincent ze hier geschilderd heeft. Het dorp Nuenen telde in 1884, 2560 inwoners. Op een aantal van 1318 mannelijke inwoners stonden er 440 geregistreerd als thuiswever, terwijl een 40-tal kinderen in dat ambacht werkzaam waren. Personen die zich dus beroepshalve in min of meerdere mate met de thuisweverij bezighielden. In meestal kleine behuizingen stond in de weefkamer het getouw opgesteld. Het raam en de gewitte muren dienden om zo veel mogelijk van de natuurlijke lichtinval te kunnen profiteren. We zien deze situatie ook terug op een aantal schilderijen van wevers die Vincent geschilderd heeft. Op de bovenverdieping van het Vincentre staat nog zo'n weefgetouw uit Vincents jaren. Een herinnering aan een armoedige tijd....

Jacqueline Bekkers, Manager exposities Vincentre

gegevens zijn ontleend aan o.a. het boek 'Gegeven Sint-Barbaradag 1300' van Jean Coenen

1-2012